

РЕПУБЛИКА СРБИЈА
ЗАШТИТНИК ГРАЂАНА
411 - 27/19
Београд

Заштитник грађана
Zaštitnik građana

дел. бр. 26942 датум: 17.09.2019.г.

НАЦИОНАЛНИ МЕХАНИЗАМ ЗА ПРЕВЕНЦИЈУ ТОРТУРЕ
МОНИТОРИНГ УСТАНОВА У КОЈИМА СЕ НАЛАЗЕ ЛИЦА ЛИШЕНА СЛОБОДЕ
МОНИТОРИНГ ЗАВОДА ЗА ИЗВРШЕЊЕ КРИВИЧНИХ САНКЦИЈА

ИЗВЕШТАЈ О ПОСЕТИ КПЗ НИШ

Београд, мај 2019. године

1. УВОД

1.1. МАНДАТ НПМ

Законом о ратификацији Опционог протокола уз Конвенцију против тортуре и других сурових, нељудских или понижавајућих казни и поступака¹ прописано је да Национални механизам за превенцију тортуре (НПМ) обавља посете установама у којима се налазе или се могу налазити лица лишена слободе, у циљу одвраћања државних органа и службених лица од било каквог облика мучења или било ког другог облика злостављања, као и ради усмеравања државних органа ка стварању смештајних и осталих животних услова у установама у којима се смештају лица лишена слободе у складу са важећим прописима и стандардима.

У члану 2а Закона одређено је да Заштитник грађана обавља послове НПМ и да у обављању тих послова сарађује са омбудсменима аутономних покрајина и удружењима чијим је статутом предвиђени циљ удруживања унапређење и заштита људских права и слобода, у складу са законом.

У институцији Заштитника грађана формирана је посебна организациона јединица Одељење националног механизма за превенцију тортуре, која обавља стручне послове НПМ, чији је мандат одређен чланом 4. Опционог протокола за превенцију тортуре. Одељењем руководи начелник, који за рад Одељења и свој рад одговара Заштитнику.

Заштитник грађана и Покрајински омбудсман АП Војводине су потписали Меморандум о сарадњи у обављању послова НПМ,² којим је предвиђено да ће Покрајински омбудсман активно учествовати у посетама мониторинг тима НПМ установама у којима су смештена лица лишена слободе, а које се налазе на територији АП Војводине.

На основу спроведеног поступка по јавном позиву,³ Заштитник грађана је изабрао удружења са којима ће остваривати сарадњу у обављању послова НПМ, и то: Београдски центар за људска права, Иницијативу за права особа са менталним инвалидитетом (МДРИ-С), Комитет правника за људска права (ЈУКОМ) и Међународну мрежу помоћи (ИАН). Анексима Споразума о сарадњи,⁴ сарадња је продужена са удружењима Иницијатива за права особа са менталним инвалидитетом (МДРИ-С), Комитет правника за људска права (ЈУКОМ) и Међународна мрежа помоћи (ИАН).

1.2. ПОДАЦИ О ПОСЕТИ

1.2.1. ОПШТИ ПОДАЦИ О ПОСЕТИ

УСТАНОВА	Казнено - поправни завод у Нишу
ВРЕМЕ	8. мај 2019. године
ВРСТА	Контролна посета
ЦИЉ	Праћење поступања по раније упућеним НПМ препорукама
НАЈАВА	Посета је најављена телефонским путем

¹ "Сл. лист СЛГ - Међународни уговори", бр. 16/05 и 2/06 и "Сл. гласник РС - Међународни уговори", бр. 7/11.

² Потписан 12. децембра 2011. године.

³ Објављен у "Сл. гласнику РС", бр. 25/18.

⁴ Закључени 22. априла 2019. године.

ПОСЕТУ ОБАВИО	Заштитник грађана
ТИМ	Вођа тима: мр Зоран Пашалић, <i>Заштитник грађана</i> Чланови тима: Тамара Благојевић, <i>Заштитник грађана/Одељење НППМ</i> Јелена Самарџић, <i>Заштитник грађана/Одељење НППМ</i> Александар Илић, <i>Заштитник грађана</i>

1.2.2. ТОК ПОСЕТЕ И САРАДЊА ЗАВОДА СА НППМ

НППМ посета започета је разговором са управником Завода и другим представницима руководства. Након тога, НППМ је обишао 2. павиљон Казнено – поправног завода Ниш. Током обиласка, обављени су и ненадзирани разговори са појединим затеченим лицима лишеним слободе. Посета је завршена разговором са управником и осталим представницима релевантних служби Завода – начелницима појединих служби.

Управа Завода и сва затечена службена лица остварила су пуну сарадњу са тимом НППМ, омогућивши му да несметано обави своју дужност.

2. УТВРЂЕНО СТАЊЕ И ПРЕПОРУКЕ

2.1. ПОСТУПАЊЕ ПО РАНИЈЕ УПУЋЕНИМ ПРЕПОРУКАМА

Тим НППМ, обавио је 8. маја 2019. године четврту по реду посету Казнено-поправном заводу у Нишу у циљу праћења поступања по препорукама из Извештаја о посети 2017. године и сагледавања актуелног стања у Заводу.

У наставку су изнете утврђене чињенице о поступању по препорукама из НППМ посете 2017. године, по областима и редоследу из Извештаја, као и нова запажања до којих је НППМ дошао током ове посете.

Препоруке 2017. година:

1.	Управа за извршење кривичних санкција предузеће мере како би се у КПЗ Ниш обезбедио потребан број запослених сходно потребама Завода.
2.	Управа за извршење кривичних санкција ће припадницима Службе за обезбеђење КПЗ Ниш обезбедити нове униформе.
3.	КПЗ Ниш обезбедиће услове за упошљавање притворених лица и о тој могућности обавестиће притворена лица и суд.
4.	КПЗ Ниш ће у заједничком купатилу намењеном за туширање притворених лица обезбедити параване, како би им се омогућила приватност приликом туширања.
5.	КПЗ Ниш ће дотрајале душеке заменити новим.
6.	КПЗ Ниш ће у спаваонице предвиђене за полицијско задржавање поставити видео надзор, како би се омогућио константан надзор над лицима која се у њима налазе, водећи рачуна о заштити приватности лица.

Према наводима службених лица, повећања броја запослених у односу на посету из 2017. године није било. Према накнадно достављеним службеним подацима НПМ-у, у КПЗ Ниш систематизовано је 119 радних места за 422 извршилаца, док је број извршилаца на дан доставе података (10.09.2019.г.) у Заводу био је 418, од тога 376 на неодређено и 42 на одређено време. Упоредбујући податке о броју запослених из ове и посете из 2017. године, нема већих осцилација што се тиче укупног броја запослених у Заводу. Међутим, приметне су мале измене у радном статусу запослених⁵, па је тако број запослених на неодређено време у 2019. години смањен, а повећан је број запослених на одређено време. Ове промене у радном статусу запослених последице су или одласка у пензију или напуштања радних места, која остају непопуњена услед актуелне забране запошљавања, па се лица ангажују на одређено време на упражњена радна места.

У Служби за третман ангажовано је 26 службеника. Од овог броја, у радном односу на неодређено време је 15, док је на одређено време ангажовано 11 лица. Поједини запослене из ове службе (њих 3) паралелно су ангажоване на третманским пословима и пословима извршења ванзаводских санкција и мера. За пријем и разврставање осуђених и прекршајно – кажњених лица задужене су 2 службенице, док је за спровођење програма поступања према осуђеним и прекршајно – кажњеним лицима задужено 17 васпитних радника, а на једног васпитног радника дође око 100 осуђених лица. Према наводима службеника третмана, у току године један запослени иде у пензију, тако да остаје упражњено место на пословима третман, али у наредном периоду, планира се запошљавање још 2 службенице у овој служби. У тренутку посете, 2 службенице биле су на породилском одсуству, 2 су ангажоване на административним пословима у Заводу, 1 је начелник Службе, 1 је шеф Одсека за спровођење третмана, а 1 шеф Одсека за пријем и разврставање.

Управник наводи да је највећи недостатак запослених у Служби за обуку и упошљавање (инструктори за рад), као и да је у претходном периоду већи број запослених из ове службе отишао у пензију, и да је у плану да се та упражњена места попуне. Према накнадно достављеним подацима, у овој служби систематизовано је 40 радних места за 53 извршилаца, а број запослених у време доставе података НПМ био 52 лица, од тога 39 на неодређено време.

Број извршилачких радних места у Служби за обезбеђење је 256 лица, а у тренутку посете попуњено је било 247 извршилачких места, од тога, њих 241 ангажовани су на неодређено и 6 лица на одређено време. Управник наводи да је у наредном периоду у плану запошљавање 5 припадника Службе за обезбеђење. Припадници ове службе навели су да се недостатак броја запослених у овој служби највише може уочити по броју прековремених радних сати, којих на месечном нивоу буде око 50.

Европски комитет за спречавање мучења у свом Извештају након посете Републици Србији 2017. године⁶ изразио је забринутост поводом малог броја особља у односу на број лица лишених слободe у КПЗ Ниш, и позвао државу да преиспита захтеве у погледу обезбеђивања потребног броја особља. Држава је у свом одговору⁷ на Извештај Комитета навела да је у КПЗ Ниш трајно премештено 11 припадника Службе за обезбеђење из других установа. Према подацима које је Завод накнадно доставио НПМ, у периоду од 2017. до 2019. године, по основу премештаја из других завода на рад у КПЗ Ниш трајно је премештено 10 лица припадника службе за обезбеђење. Међутим,

⁵ 2017. године број запослених на неодређено време био је 379 лица, а на одређено време 40.

⁶ ЦПТ/Инф (2018) 21, параграф 64.

⁷ ЦПТ/Инф (2018) 22, параграф 64

повећања броја запослених до попуне систематизованог броја радних места у овој служби није било.

У Служби за здравствену заштиту ангажовано је 18 медицинских радника. Стално запослени су 4 лекара опште праксе, стоматолог и психијатар, 8 медицинских техничара, једна стоматолошка сестра, један лаборант (биохемијски техничар), 1 фармацеутски техничар и један санитарни техничар. Услед мања здравствених радника, рад Службе за здравствену заштиту није покривен у потпуности, већ од 6 до 22 часа. У току ноћи, по потреби, позива се Служба хитне помоћи. Да би служба радила 24 часа потребно је ангажовати још једног здравственог радника.

Препорука 2019. година:

Управа за извршење кривичних санкција предузеће мере како би се у КПЗ Ниш обезбедило 24 часовно присуство медицинског особља у Заводу.

Здравствена заштита је организована у стационару, амбуланти, биохемијској лабораторији и стоматолошкој ординацији. Осуђеници са инвалидитетом, стари и теже болесни налазе се у стационару Завода. Специјалистички прегледи обављају лекари специјалисти који су хонорарно ангажовани и који врше консултативне прегледе са постојећом опремом (ЕКГ, рендген и ултразвучни апарат, кисеоник), а на исте се чека и до месец дана. За све што захтева додатну опрему и услове, осуђеници се воде у Клинички центар Ниш или Специјалну затворску болницу у Београду. Завод нема санитарско возило, те је тим поводом аплицирао за средства код донатора. **НПМ би желео да буде информисан да ли је Завод добио средства за која је аплицирао код донатора и да ли је обезбеђено санитарско возило.**

Према наводима лекара снабдевање лековима је задовољавајуће. Лекови су за све осуђенике бесплатни. За набавку лекова, из буџета се издваја новац, како за оне који се налазе на позитивној листи тако и за оне који то нису. Уколико је лек на А листи, терет сноси Фонд а уколико је на А1 листи завод врши доплату у цени.

У Заводу има око 350 зависника од психоактивних супстанци, који у Заводу настављају терапију (углавном метадонску). Психијатријски болесници у Заводу су углавном компензовани односно у ремисији или немају јасну клиничку слику. Сви озбиљни случајеви се шаљу у Специјалну затворску болницу. Последње фиксације осуђеника кожним каишевима биле су 2016. године, јер од тада није постојала потреба за њиховим коришћењем. Било је испада беса, агитације код психијатријских болесника, али не и психотичних епизода које би захтевале фиксацију.

Број самоповређивања се креће 2 до 3 дневно. Смањен је број покушаја самоубиства. Последња 3 случајева самоубиства забележени су 2016. години. Од тада су уведене превентивне процедуре тј. сва лица пролазе брзи скрининг тест који указује на ризик од самоубиства. Процењено је да од укупног броја лица лишених слободе, око 60 има суицидални ризик и они се прате. Додатно, у организацији међународне невладине хуманитарне организације „Хелп“ и удружења „Центар за људска права Ниш“, завршене су обуке свих запослених у Заводу о превенцији суицида (механизми превенције, процедуре у случајевима покушаја самоубиства и др.).

План за изградњу нове специјалне затворске болнице у оквиру Завода није још увек реализован. Пројекат је израђен али још увек се чекају финансије. Болница би требало да обухвата два спрата и да има капацитет око сто лежачева, и то пола за интернистичке

болеснике, а пола за психијатријско одељење. Болница би требало да буде друга овог типа у Републици Србији и да има регионални карактер тј. да се у њој збрињавају лица лишена слободе из југоисточне Србије.

Униформе: Управа за извршење кривичних санкција ја у одговору⁸ на НПМ препоруку из 2017. године, која се односи на обезбеђење униформи припадницима Службе за обезбеђење, навела да је донет Правилник о изменама и допунама Правилника о униформи, ознакама, наоружању, специјалним возилима и другој опреми у служби за обезбеђење у Управи за извршење кривичних санкција, као и да ће се у поступку јавне набавке обезбедити униформе за припаднике службе обезбеђења у свим заводима. Према службеним наводима, припадници Службе за обезбеђење још увек нису добили комплетне нове униформе од Управе за извршење кривичних санкција. У току 2018. године из средстава Завода набављене су мајице и панталоне за припаднике Службе обезбеђења.

Препорука 2019. година:

НПМ понавља препоруку Управи за извршење кривичних санкција да обезбеди комплетне униформе за припаднике Службе за обезбеђење у КПЗ Ниш.

Радно ангажовање: Како је наведено и у одговору Завода⁹ на Извештај из посете 2017. године, Завод је изменио систематизацију радних места за осуђена и прекршајно – кажњена лица и истом предвидео радно место у Одсеку притвора под називом „радна група у Одсеку притвора“. Притвореници су упознати да имају право да раде док су у притвору. Међутим, према наводима управника, заинтересованих за рад нема. Само једно лице из притвора је било радно ангажовано од 2017. године, док у време НПМ посете није било радно – ангажованих притвореника. Послови на којима су ангажовани притвореници су обично мање сложени, као нпр. Склапање папирне амбалаже. Током обиласка притворске јединице, тим НПМ је у разговору са појединим притвореницима дошао до сазнања да они нису упознати да имају право да раде, и да би им значило да се упосле и прекине слободно време у току дана, док су на извршењу мере притвора. **НПМ похваљује напоре Завода у циљу стварања услова за остваривање права на рад притворених лица и још једном позива Завод да упозна притворена лица са могућношћу да имају право на рад док су на извршењу ове мере.**

НПМ је током посете обишао 2 павиљон. Смештајни капацитет овог павиљона је 81 место, а број лица лишених слободе у тренутку посете био је 107. Други павиљон састоји се од притворског дела, просторија за смештај осуђених којима је изречена посебна мера смештај под појачан надзор (ОПН)¹⁰, просторија за смештај задржаних лица¹¹ којима је одређено задржавање по основу Законика о кривичном поступку¹², просторија за смештај осуђених у групу В и просторије у којој се извршава дисциплинска мера упућивања у самицу, која се према наводима запослених не користе због неусловности. Распоред просторија је такав да се у приземљу налази притворски део, спаваонице за појачани надзор и просторије за полицијско задржавање, на првом спрату су просторије за појачани надзор и спаваонице за смештај осуђених разврстаних у групу В, а на другом спрату су само притворске просторије. Собе које је обишао НПМ су углавном двокреветне, осим једне – две собе где је убачен по трећи кревет. Међутим, како број

⁸ Број 021-02-33/2017-05 од 20.12.2017. године

⁹ 13585/2017-6/1 од 25. децембра 2017.године

¹⁰ Број лица у ОПН био је 16, од тога 2 лица су била у болници.

¹¹ У тренутку НПМ посете 2 лица су била на задржавању по основу ЗКП

¹² "Сл. гласник, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014 и 35/2019)

лица лишених слободе превазилази смештајни капацитет у 2 павиљону, евидентно је да стандарди у погледу животног простора у овом павиљону нису испоштовани.

НПМ подсећа да је Европски Комитет за спречавање мучења након посете Србији 2017. године у Извештају¹³ констатовао да је потребно да се предузму конкретне мере како би се обезбедило да притвореници у КПЗ Ниш имају 4м² животног простора, изузимајући санитарни чвор. Држава је у свом одговору¹⁴ на препоруке Комитета навела да Управа за извршење кривичних санкција спроводи мере и активности прописане Стратегијом за смањење преоптерећености смештајних капацитета у заводима за извршење кривичних санкција у Републици Србији до 2020 године и Акционим планом, те да су планирана средства из буџета за унапређење услова и изградњу нових смештајних капацитета. Између осталих планирана је и изградња новог пријемног одељења у КПЗ Ниш.

У тренутку НПМ посете, укупан број лица лишених слободе у Заводу био је око 1740, док су смештајни капацитети Завода били за око 250 места мањи од броја лица лишених слободе на дан посете. Према наводима управника, највећи број осуђених је у затвореном одељењу, око 1100, док је мањи број у полуотвореном и отвореном одељењу, око 550 осуђених. У уводном разговору са НПМ, управник је навео да је јануара 2019. године почело са радом ново пријемно одељење, са око 20 места више за пријем и смештај у односу на смештајни капацитет старог пријемног одељења (раније је капацитет овог одељења био 40 места, док сада има 60). Обиласком 2. павиљона, где су и притворске просторије, уочено је да и даље нису обезбеђени минимални стандарди када је у питању животно простор по затворенику, те НПМ констатује да осим пријемног одељења, које не утиче на растерећење смештајних капацитета, ништа друго није урађено поводом пренасељености у Заводу.

Препорука 2019. година:

НПМ препоручује Заводу да предузме мере и у складу са препорукама Комитета лицима лишеним слободе обезбеди 4м² животног простора, изузимајући санитарни чвор.

Оно што је новина у 2 павиљону у односу на 2017. годину јесте да су у појединим собама замењени душеци на креветима и да су у циљу очувања приватности у заједничким купатилима притворених лица постављени паравани. Међутим, и даље у већини соба душеци су стари и дотрајали, а примећено је и да је у заједничким купатилима присутна влага, да није обављено кречење, нити су санирани оштећени зидови просторија 2. павиљона, што су биле препоруке Европског комитета за спречавање мучења упућене Републици Србији након посете КПЗ Нишу 2017. године.¹⁵ Држава је у одговору¹⁶ на Извештај Комитета навела да се кречење зидова просторија 2. павиљона редовно обавља, а да ће се оштећени зидови санирати у складу са предвиђеним годишњем планом Одсека грађевинских и електро послова, али до дана НПМ посете нису урађене никакве адаптације у складу са препорукама Европског комитета.

¹³ ЦПТ/Инф (2018) 21, параграф 49.

¹⁴ ЦПТ/Инф (2018) 22, параграф 49

¹⁵ ЦПТ/Инф (2018) 21, параграф 54. тачка 2.

¹⁶ ЦПТ/Инф (2018) 22, параграф 54.

Препорука 2019. година:

НПМ препоручује да Завод замени преостале старе душеке новим у спаваоницама лица лишених слободе и окречи и санира оштећене зидове и влагу у 2 павиљону.

Завод је марта 2019. године инсталирао видео надзор у све 3 просторије за полицијско задржавање. Међутим, видео надзор у тренутку посете није радио услед техничке неисправности. **НПМ похваљује Завод на ажурности да инсталира видео надзор у просторијама за полицијско задржавање и верује да ће се и питање техничке исправности камера убрзо решити.**

РАЗГОВОРИ СА ЛИЦИМА ЛИШЕНИМ СЛОБОДЕ

Током посете, НПМ је обавио и интервјуе са појединим лицима лишеним слободе у 2 павиљону. У разговору са затеченим лицима, није било примедби на поступање припадника Службе за обезбеђење, нити на полицијске службенике Полицијске управе Ниш приликом задржавања по основу Законика о кривичном поступку.

Лица којима је одређено задржавање по основу Законика о кривичном поступку, навела су да су добила решење о задржавању, образац права о задржавању, да им је додељен бранилац по службеној дужности, и да чекају да буду изведени на саслушање од стране суда. Пре доласка у Полицијску управу Ниш, нису вођени на здравствене прегледе, јер су исти одбили. Припадници Службе за обезбеђење у Заводу, навели су да полиција задржаним лицима пре смештања у Завод обезбеђује лекарски преглед уколико постоје видљиве повреде или се задржано лице жали на тегобе, и касније током задржавања уколико се укаже потреба за лекарским прегледом. Лицима на задржавању, Завод обезбеђује оброк и воду. Тоалет папир, осим у једној просторији, није био обезбеђен задржаним лицима.

Препорука 2019. година:

УТВРЂЕНО

Задржаним лицима по основу Законика о кривичном поступку у просторијама за задржавање КПЗ Ниш нису обезбеђења средства за хигијену.

РАЗЛОЗИ

Просторије морају имати примерене санитарне уређаје и средства за хигијену.¹⁷

Завод је дужан да обезбеди прибор и средства за одржавање хигијене.¹⁸

ПРЕПОРУКА

Задржаним лицима по основу Законика о кривичном поступку у просторијама за задржавање КПЗ Ниш обезбедиће се средства за хигијену.

Поједина задржана и притворена лица жалила су се да су им одузети ручни сатови приликом пријема, а да у спаваоницама нема сатова, те да им то отежава оријентацију о времену и добу дана. У разговору са појединим притвореним лицима, наведено је да им није дозвољено да имају ручне сатове код себе, али да могу да донесу телевизор

¹⁷ Закон о извршењу кривичних санкција "Сл. гласник РС", бр. 55/2014 и 35/2019, чл.79.ст.2.

¹⁸ Закон о извршењу кривичних санкција, чл.81.ст.2.

уколико желе, што је обиласком појединих спаваоница и уочено. Међутим, обзиром да телевизор немају све спаваонице и да су притвореници већи део дана затворени, већина њих нема оријентацију о времену у току дана. Полицијски службеник ПУ Ниш задужен за чување задржаних лица у просторијама Завода, навео је да се и њима пре смештања у просторије за полицијско задржавање, одузимају ствари за које се сматра да могу угрозити њихову безбедност, укључујући и ручни сат.

Европски комитет за спречавање мучења је у Извештају¹⁹ након посете Норвешкој похвалио државу, обзиром да је приликом посете полицијској станици у Ослу, уочио да су све ћелије опремљене сатом на који начин је лицима омогућено да остану оријентисана о времену. Такође, навео је да би такву праксу требало да следе и друге полицијске станице у земљи.

Препорука 2019. година:

Следећи примере добре праксе других земаља, НПМ сматра да КПЗ Ниш треба да спаваонице опреми сатовима или другим уређајима који ће притвореним и задржаним лицима омогућити оријентацију о времену током дана.

Тим је обавио и разговор са притвореницама, којих је у тренутку посете било 4. Све притворенице навеле су да је поступање припадница Службе за обезбеђење коректно, да излазе на свеж ваздух и да је храна добра. Топле воде имају, осим дана када је реализована посета, када цео Завод није имао воде. Приликом пријема у притвор, прегледане су од стране заводског лекара. Посете су омогућене једном недељно, а постељина се такође мења једном недељно, за разлику од притвореника којима се постељина мења 2 пута месечно. Једна притвореница, држављанка Бугарске навела је да јој није омогућен телефонски позив на пријему, што је тим НПМ проверио са службеницима Службе за обезбеђење, који су навели да је Завод обавио позив уместо бугарске држављанке приликом пријема и да је она обавештена о томе на језику који разуме.

¹⁹ ЦПТ/Инф (2011) 33, параграф 22.